

Karácsony a battonyai magyarságnál

Betlehemezés

A betlehemezés Luca napjától – néha már Miklós napjától – karácsonyig tartott. A Jézus születését váró és körülményeit idéző játék részletes bemutatása itt nem feladatunk. Annyit azonban megjegyzünk vele kapcsolatosan, hogy mint országosan tapasztalható, a kiháló szokás gyakorlásának utolsó időszakában szegényedett annak népies szöveganyaga, és - az improvizációk rovására is – újra a mindenki által ismert egyházi énekek kerültek középpontba: „Mennyből az angyal...”, „A ki Jézus megszületett, örvendjünk...”, „Dicsőség mennyben az Istennek...” stb.

Ezekből ízelítőként csupán egy kevésbé általános szöveget idézünk:

Tizenkettőt ütött az óra,
Megszületett az Isten fia.
A mi lelkünk váltságára,
Kinek anyja Szűz Mária.

A kis Jézus aranyalma,
Szűz Mária édesanyja.
Nincs a Jézusnak subája,
Sem sarkantyús kis csizmája.

Az ünnepköszöntésért itt is természetbeni jellegű ajándékokat, később mindinkább csak pénzt adtak.

Karácsonyesti éneklés

Még a két világháború között is szokás volt a kóringyálás a karácsonyesti éneklés. A szokás tartalma, alapjait tekintve azonos volt, jellege azonban a nemzetiségek

koledálásának hatására keveredést mutat más vidékekhez képest: sokkal több világi elemet vonultat fel.

Az énekes köszöntés a gyerekek délutáni kóringyálásával kezdődött, majd folytatódott este, éjszakába nyúlóan is a legények, felnőttek köszönteni járásával. „Kóringyálni mindenki járhatott. Egy tarisznya volt a nyakukban, és abba rakták, amit a házaknál kaptak. Az utcán menet közben muzsikáltak, danoltak, kiabáltak, vasláncot zörgettek és verték vele a kerítést, de az ablakok alatt jobban csak karácsonyi éneket énekeltek. A leggyakrabban a betlehemi éneket énekeltek, hogy „Mennyből az angyal lejött hozzátok.” Az volt aztán a szokás, hogy behívták őket és megjutalmazták vagy megkínálták őket. Ahová később mentek, hogy a karácsonyfa is megvolt már, ott azt is megengedték, hogy a házban is énekeljenek. Mivel hegedű és duda is volt, volt úgy, hogy mulatozást csaptak. Persze túlzásba nem vitték, mert nagy divat volt, hogy elmenjenek az éjféli misére.”- adja a szokás leírását egyik adatközlőnk.

Szokás volt – azt mondják, ez a szerbektől ered, hogy a kóringyáló legények bementek éjszaka a lányos házakhoz, ott az asztal alá szalmát vagy szénát szórtak, majd kisöpörték. Szándékuk bőségvarázslás volt, s mint ilyenért elvárták, hogy a lány borral, süteménnyel kínálja meg őket.

A kóringyálás mellett a pásztorok külön is jártak köszönteni, s ostoraikkal, kürtjeikkel köszöntötték Jézus születését. Ilyenkor jó sok ajándékot kaptak a gazdától, többször is haza kellett szalajtani vele az asszonyt és a gyerekeket.

Karácsonyi asztal

A karácsonyi étkezésnek éppúgy megvolt a maga szertartásos rendje, s az étkezésnek is hagyományosan kialakult tartalma, mint más nagy ünnepeké: az újévé, húsvété, pünkösdé, stb. Ezek rituális elemek gazdaságukkal mutatják egyrészt a nagy készülődést, másrészt az ünnep áhítatán is túlmutató jövővárás, aminek elemei az egyes hiedelmekben napjainkig fellelhetők. Battonyán a karácsonyi asztalnak több sajátossága van, melyek közül figyelmet keltő, hogy az asztal díszeként egy nagy üres kalácsot készítettek, és a közepébe egy gyertyát helyeztek. Más háznál az asztalra egy kosárba búzát vagy kukoricát tettek, és ebbe állítottak gyertyát.

A vacsorát azt követően fogyasztotta a család, hogy „megjött az angyal”, megtörtént az ajándékozás. Erre koccintottak, kellemes, boldog ünnepeket kívánva megcsókolták egymást, és úgy ültek asztalhoz. A vacsora a hagyomány szerint töltött káposzta, hurka, kolbász, kalács és más sütemények, valamint bor volt. Mindenki jó étvágyal evett, hiszen a karácsony böjtje meghozta az étvágyat. Karácsony böjtjén egyébként fokhagymát, almát, mákos tésztát, de mindenből az

első falatot félretették, és azt mondták, hogy az az angyalé. Az asztal gondosan terítették, s a fehér vagy színes szöttek abroszról nem hiányozhatott a kenyér, a só, a dió és a méz. Az előbbieket azért, hogy bőség legyen, az utóbbiak az egészség megőrzése céljából. Ugyancsak bőséget, a termésvarázslást szolgálta, hogy karácsony böjtjétől vízkeresztig az asztal alatt volt egy kas, amiben széna, kukorica és a szombat esti /értsd: karácsony szombatja!/ vacsora hulladéka volt, s ezt vízkeresztkor megették a jószágokkal. Volt, hol almát, diót, terményeket tettek az asztal alá, szénával és szalmával beszórták a földet. Szokás volt – amit Orosházán és másutt is megfigyeltünk már, hogy egy szakajtónyi diót gurítanak szét a szobában; akkor a kiscsirkék is ilyen sokan és elevenen gurulnak majd.

Az alma jelenléte az egészség szempontjából volt fontos. Egy pohárba piros almát tettek, a arról ittak az ünnepeken. Ha megsárgult, az azt jelentette, hogy aki ivott róla, beteg lesz, ha piros maradt, akkor nem lesz semmi baja a következő esztendőben. Fontos volt az alma az állatok egészségének a megőrzésére is. Karácsony napján beledobtak egy almát a kútba, és erről itatták az állatokat vízkeresztig. Ezután kivették a kútból, és minden jószágnak daraboltak belőle.

Az étkezéshez kapcsolódik – újév napjához hasonlóan – az a hit is, hogy lencsét kell főzni, akkor a következő évben sok pénze lesz a ház népének.

A háziasszonynak az ünnep izgalmi közepette is ügyelnie kell a viselkedésére; a vacsora alatt nyugodtnak kell lennie, az asztaltól nem szabad közben felállnia, mert különben nyugtalanok lesznek a kotlói, és nem kelnek ki a kiscsirkék.

A vacsora hulladékát nem szabad kidobni az ünnepek végéig, mert azt tartják, hogy minél több a morzsa, annál több lesz a szerencse. Az elfogyasztott dió haját pedig nem tüzelik el, mint máskor, hanem a diófa tövébe öntik, hogy sokat teremjen.

A vacsora befejeztével az asztalt nem szedték le, mert amikor az éjféltől misére mentek, vagy onnan hazajöttek, ismét vacsoráztak. A kalács és a kenyér – letakarva – ezután is az asztalon maradt, hogy sose legyen belőlük hiány.

Egyéb hiedelmek

A karácsonyi asztallal kapcsolatosan elmondottakon kívül számos babona és hiedelem fűződik még ehhez a nagy ünnephez, s ezek elsősorban a jövőt firtatják, a jót várják és segítének, a rosszat pedig igrkeznének távortartani.

Az egészség védelmére célzók közül közismert, hogy a fogak épségének biztosítása érdekében diót kell enni mézzel. Ruhát nem szabad kiteríteni, mert beteg lesz vagy meghal valaki.

Hogy szerencsénk legyen, legyet kell fogni és a pénztárcába kell tenni. Akkor is sok pénzünk lesz, ha lencsével szórjuk körül a házat.

Ha azt akarjuk, hogy a lábasjóság egészséges legyen, meg kell hajtani /az udvaron körbe kell hajtani/ őket.

Azon sem csodálkozhatunk, ha a nagylányok a karácsonyt is megvallatják annak érdekében, hogy jövőjükéről megtudjanak valamit. Ekkor is öntenek ólmot, hogy annak alakjáról következtethessenek jövőbelijük foglalkozására, akinek eljövételét arról várják, amerről a kutya legelőször ugatni kezd, mikor a szemetet kivitték, és a lapátot a pitvar oszlopához hozzáverték. András-kereket is fordítanak, és hogy sok kérő jöjjön, kölest vagy mákot szórnak a kiskapu környékére.